

Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΜΕΝΗ ΓΙΑ ΤΟ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Gilbert De Landsheere

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΙΠΛΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΡΟΥΣΟΣ

ΤΥΠΩΘΗΤΑ - ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΚΔΟΣΗ ΑΝΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΗ

GILBERT DE LANDSHEERE

Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΜΕΝΗ ΓΙΑ ΤΟ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΙΠΛΑΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΡΟΥΖΟΣ

τυπωθήτω

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1996

LANDSHEERE, G. DE

Η Εμπειρική Έρευνα στην Εκπαίδευση

Μετάφραση: ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΙΠΛΑΣ

197 σσ. (14×20,5 εκ.)

Τίτλος πρωτοτύπου: *Empirical Research in Education*

ISBN 960-7643-30-5

Αριθμός έκδοσης 28

Μορφολογία-Τεχνική επιμέλεια: Χ. Σταυρόπουλος

Φωτοστοιχειοθεσία: ΦΑΣΜΑ Π. Καπένης, τηλ.-fax 33.01.607

Διορθώσεις: Μαρία Ράμμου

Στήσιμο εξωφύλλου: Κυριάκος Αθανασιάδης

Copyright © Εκδόσεις τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, 1996

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 1996

τυπωθήτω – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Χαρ. Τρικούπη 99 – 114 73 Αθήνα

Τηλ. 38.08.334 & 38.05.903· Fax 38.43.285

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε άλλο μέσο χωρίς σχετική άδεια του εκδότη

Πρόλογος στην Ελληνική Έκδοση	9
Πρόλογος	17
Εισαγωγή	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ <i>Ορισμοί</i>	30
Πειραματική Παιδαγωγική και Παιδαγωγική Έρευνα	30
Επιστημονική Έρευνα και Στρατηγική Έρευνα	33
Λειτουργική Έρευνα και Έρευνα Δράσης	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ <i>Ποσοτική και Ποιοτική</i>	46
Εξήγηση ή Κατανόηση	46
Αμφιβολίες γύρω από τη Νομοθετική Έρευνα	49
Μια Δεύτερη Ματιά στην Εμπειρική Έρευνα στην Εκπαίδευση	54
Η Παιδαγωγική Έρευνα υπό Επίθεση	66
Συμπέρασμα	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ <i>Παραδείγματα</i>	82
Ψυχολογική Θεωρία και Παιδαγωγική Έρευνα	83
Στρατηγικές Μεταδλητές και Εκπαιδευτική Αμεροληψία	89
Σύνταξη Αναλυτικού Προγράμματος και Αξιολόγηση	98
Ανάλυση και Αξιολόγηση της Εκπαίδευσης	115
Αξιολόγηση	122
Εκπαιδευτική Τεχνολογία	133
Άλλοι Τομείς Έρευνας	135
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ <i>Ιδρύματα Έρευνας και Διάδοσης</i>	147
Ερευνητικά Ιδρύματα	147
Διάδοση	151
Συμπέρασμα	157
Παράρτημα I <i>Ορισμένα Εθνικά Ερευνητικά Ιδρύματα</i>	163
Παράρτημα II <i>Κατάλογος Ερευνητικών Κέντρων</i>	181
Παράρτημα III <i>Κύριες Διεθνείς Βιβλιογραφικές Πηγές</i>	193

ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΕΦΑΡΜΟΖΟΥΝ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΘΟ-
δους έρευνας στην προσπάθειά τους να περιγράψουν, να
εξηγήσουν, να ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν την παι-
δαγωγική πραγματικότητα. Ο απώτερος στόχος της προσπάθειας
αυτής έγκειται στην απόκτηση επιστημονικά έγκυρων γνώσεων
σχετικά με τους κοινωνικούς περίγυρους μέσα στους οποίους
λαμβάνει χώρα η παιδαγωγική διαδικασία (οικογένεια, σχολείο,
ομάδες συνομηλίκων και άλλες οργανώσεις). Οι μεθοδολογικές
επιλογές γίνονται βάσει διαφορετικών, συχνά αντιμαχόμενων, επι-
στημολογικών αντιλήψεων των ερευνητών. Τούτο έχει ως αποτέ-
λεσμα την ύπαρξη διαφορετικών αντιλήψεων για το χαρακτήρα
της παιδαγωγικής επιστήμης, μολονότι η προσπάθεια επιστημονι-
κής θεμελίωσης των Επιστημών της Αγωγής διαρκεί γύρω στους
δύο αιώνες. Η ύπαρξη διαφορετικών επιστημολογικών προτύπων
στις Επιστήμες της Αγωγής φαίνεται ότι θα πρέπει να αποδοθεί
στην προαναφερθείσα ασυμφωνία σχετικά με το χαρακτήρα της
παιδαγωγικής επιστήμης.

Κατά τρόπο απλουστευτικό, διακρίνουμε στις Επιστήμες της
Αγωγής δύο κυρίαρχα επιστημολογικά πρότυπα: το ερμηνευτικό-
φαινομενολογικό και το εμπειρικό-αναλυτικό.

Το ερμηνευτικό-φαινομενολογικό παράδειγμα κυριάρχησε στις
Επιστήμες της Αγωγής μέχρι τη δεκαετία του '60. Τούτο το επι-
στημολογικό πρότυπο κρίθηκε ως το προσφορότερο για την
έρευνα των Επιστημών της Αγωγής από εκείνους που θεωρούσαν
την παιδαγωγική ως επιστήμη του πνεύματος. Ο Γερμανός φιλό-
σοφος και θεολόγος W. Dilthey (1833-1911), από τους πρώτους και

βασικότερους θεμελιωτές της κατεύθυνσης αυτής, συνέβαλε ιδιαίτερα στην ανάπτυξη και εδραίωση της ερμηνευτικής μεθόδου, την οποία και ανήγαγε σε κυρίαρχη μέθοδο των επιστημών του πνεύματος. Ο Dilthey διέκρινε τις επιστήμες σε φυσικές και πνευματικές. Σύμφωνα μ' αυτόν, οι φυσικές επιστήμες, στην προσπάθειά τους να περιγράψουν τα φυσικά φαινόμενα και να ανακαλύψουν νόμους που καθορίζουν τις σχέσεις μεταξύ τους, μπορούν να χρησιμοποιούν αντικειμενικές μεθοδολογικές διαδικασίες, δηλαδή διαδικασίες που διασφαλίζουν τον διυποκειμενικό έλεγχο των πορισμάτων και διαπιστώσεων. Συνεπώς, στις φυσικές επιστήμες προσιδιάζει η αιτιοκρατική-νομοτελειακή εξήγηση. Αντίθετα, κατά τον Dilthey, η μελέτη των ανθρώπινων έργων και διωμάτων, που είναι αντικείμενο των πνευματικών επιστημών, επιτυγχάνεται μέσω της ερμηνευτικής κατανόησης. «Τη φύση την εξηγούμε, τον ψυχικό κόσμο τον κατανοούμε» (Dilthey). Στα πλαίσια της προαναφερθείσας αντίληψης περί των επιστημών του πνεύματος, αναπτύχθηκε από τους W. Dilthey, E. Spranger, H. Nohl, F. Bollnow, W. Flitner κ.ά. η νοολογική ή ερμηνευτική παιδαγωγική ως μία θεωρητική-φιλοσοφική επιστήμη.

Η προσπάθεια απομάκρυνσης της παιδαγωγικής από τη φιλοσοφία και θεμελίωσής της σε ανεξάρτητη επιστήμη, οδήγησε στην ανάπτυξη της εμπειρικής-αναλυτικής παιδαγωγικής ως μιας σχετικά νεότερης κατεύθυνσης των Επιστημών της Αγωγής. Η στροφή αυτή της παιδαγωγικής επιστήμης εμφανίζεται στην Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αφού είχε προηγηθεί ήδη αντίστοιχη εξέλιξη στις ΗΠΑ. Η εξέλιξη αυτή στις Επιστήμες της Αγωγής μπορεί να αναχθεί στη νέα αντίληψη για την επιστήμη και την επιστημονική έρευνα, ως αποτέλεσμα της επίδρασης του θετικισμού στις κοινωνικές επιστήμες. Έτσι, το επιστημολογικό-ερευνητικό πρότυπο των φυσικών επιστημών μεταφέρεται και στις κοινωνικές επιστήμες. Οι μέθοδοι της παραδοσιακής παιδαγωγικής αμφισβητούνται, και γι' αυτό στην παιδαγωγική έρευνα εφαρμόζονται εμπειρικές μέθοδοι οι οποίες διασφαλίζουν τον διυποκειμενικό έλεγχο. Στόχος τους είναι η απόκτηση, επιστημονικά, έγκυρης γνώσης αναφορικά με την εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Τι είναι, τελικά, η παιδαγωγική επιστήμη; Είναι μια εμπειρική κοινωνική επιστήμη, ή μια επιστήμη του πνεύματος; Η διαμάχη γύρω από το θετικισμό, που κορυφώθηκε τη δεκαετία του '60, μεταφέρεται και στις Επιστήμες της Αγωγής, με συνέπεια τη μεθοδολογική αντιδικία ανάμεσα στις δύο κυρίαρχες παιδαγωγικές κατευθύνσεις. Έτσι, εκπρόσωποι και των δύο κατευθύνσεων εκφράζουν αμφιβολίες σχετικά με την επιστημονικότητα του «αντίπαλου» επιστημολογικού παραδείγματος. Εκπρόσωποι της εμπειρικής αναλυτικής παιδαγωγικής επικρίνουν στη νοολογική ερμηνευτική παιδαγωγική την έλλειψη αντικειμενικότητας, εγκυρότητας και αξιολογικής ουδετερότητας των πορισμάτων της, καθώς επίσης και την αδυναμία γενίκευσής τους, εξαιτίας της έλλειψης διυποκειμενικών διαδικασιών ελέγχου.

Από την άλλη πλευρά, εκπρόσωποι της νοολογικής-ερμηνευτικής κατεύθυνσης αμφισβητούν τη δυνατότητα εφαρμογής της εμπειρικής έρευνας στις Επιστήμες της Αγωγής. Την άποψη τούτη προσπαθούν να τη θεμελιώσουν με το επιχείρημα ότι οι ανθρώπινες πράξεις χαρακτηρίζονται από ατομικότητα και μοναδικότητα. Επίσης θεωρούν ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά προσδιορίζεται ιστορικά, κοινωνικά και πολιτισμικά. Συνεπώς, τόσο οι ανθρώπινες πράξεις όσο και η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν μπορούν να εξηγηθούν νομοτελειακά. Για το λόγο αυτό ο επιστήμονας, στην προσπάθειά του να εξηγήσει τις ανθρώπινες πράξεις, δεν μπορεί να εφαρμόζει μεθόδους των φυσικών επιστημών. Αντίθετα, τις πράξεις αυτές μπορεί να τις κατανοήσει αναζητώντας μέσα στο ιστορικό-κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς, το νόημα της ανθρώπινης ζωής μέσα από τα διώματα, τις αξιολογήσεις, τους σκοπούς κλπ.

Εκτός των εκατέρωθεν αμφισβητήσεων της επιστημονικότητας των «αντίπαλων» επιστημονικών προτύπων, υπάρχουν και στα δύο «στρατόπεδα» εκπρόσωποι οι οποίοι απορρίπτουν τον μεθοδολογικό μονισμό στις Επιστήμες της Αγωγής – ενδεικτικά βλ.: H. FEND (1986), «Die empirische Pädagogik». Στο H. GUDJONS, et al. (επιμ.), *Erziehungswissenschaftliche Theorien*, Bergmann Hebig Verlag,

Hamburg· W. KLAFFKI (1971), «Hermeneutische Verfahren in der Erziehungswissenschaft». Στο W. KLAFFKI, et al. (επιμ.), Funk-Kolleg Erziehungswissenschaft, τ. 3, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt/Main· W. FLITNER (1989), Das Selbstverständnis der Erziehungswissenschaft, Schöningh: Paderborn, München, Wien, Zürich· G. DE LANDSHEERE, στον παρόντα τόμο, και πολλοί άλλοι. Οι παιδαγωγοί αυτοί θεωρούν τη συνύπαρξη των δύο παραδειγμάτων όχι μόνο εφικτή αλλά και αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου να διερευνηθεί και να μελετηθεί το ευρύ φάσμα των παιδαγωγικών φαινομένων. Οι μέθοδοι της εμπειρικής-αναλυτικής και νοολογικής-ερμηνευτικής παιδαγωγικής δεν αλληλοαποκλείονται ούτε αλληλοαναιρούνται, αλλά, αντίθετα, αλληλοσυμπληρώνονται.

Η εμπειρική αναλυτική παιδαγωγική ως εμπειρική κοινωνική επιστήμη μπορεί να περιγράψει και να εξηγήσει την εκπαιδευτική πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, να μας προσδιορίσει τι είναι εκπαιδευτική πραγματικότητα, γιατί είναι έτσι, και πώς θα μπορούσε να είναι διαφορετικά κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες.

Η παιδαγωγική επιστήμη ως εμπειρική αναλυτική επιστήμη δεν μπορεί να μας πει τι οφείλουμε να πράξουμε ως παιδαγωγοί, βάσει διυποκειμενικά ελεγχόμενων δεδομένων. Αυτό ανάγεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει μία γραμμική σχέση μεταξύ «όντος» και «δέοντος». Τούτο βέβαια δε σημαίνει ότι το καθήκον του παιδαγωγού-ερευνητή εξαντλείται με την περιγραφή και την εξήγηση των παιδαγωγικών φαινομένων. Αντίθετα, όπως κάθε επιστήμονας,¹ έτσι και ο παιδαγωγός-ερευνητής οφείλει να ερμηνεύσει τα πορίσματά του, να εξάγει συμπεράσματα και να διατυπώσει και σχετικές προτάσεις. Έτσι, η παιδαγωγική επιστήμη, εκτός από πε-

1. Εξάλλου, και στις φυσικές επιστήμες τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν οι εκ-
πρόσωποι εκείνων που θεωρούν τον «δεοντολογικό διαλογισμό» ως αναπόσπαστο μέ-
ρος της επιστημονικής τους ενασχόλησης (βλ. ενδεικτικά: DÜRR, H.P., Das Netz des
Physikers, München 1988). Μάλιστα, ο πυρηνικός φυσικός Fritjof Capra (Wendezeit,
München 1988) προτείνει τη συμφιλίωση της ευρωπαϊκής ορθολογικής σκέψης με τη
διανοητική εμπειρία της πραγματικότητας, με την έννοια της φιλοσοφίας της Άπω
Ανατολής. Φαίνεται λοιπόν ότι η μεταμοντέρνα θεώρηση των φυσικών επιστημών, και
γενικά των επιστημών, διαφοροποιείται σημαντικά από το θετικιστικό παράδειγμα του

οιγραφικό-αναλυτικό χαρακτήρα, αποκτά, ως πρακτική επιστήμη, και δεοντολογικό ρόλο. Στο σημείο αυτό καταφαίνεται η αναγκαιότητα συνύπαρξης των δύο παραδειγμάτων.

Με τη βοήθεια του ερμηνευτικού παραδείγματος μπορούμε να διατυπώσουμε διερευνητικά ερωτήματα και ερευνητικές υποθέσεις, τα οποία στη συνέχεια θα ελεγχθούν διυποκειμενικά. Τα ευρήματα της διεργασίας αυτής ως στατιστικά αριθμητικά μεγέθη δεν προσδίδουν κανένα νόημα χωρίς την αντίστοιχη ερμηνευτική τους ανάλυση. Εκτός τούτου, στις Επιστήμες της Αγωγής υπάρχουν αξιολογικές προτάσεις, όπως για παράδειγμα οι σκοποί της αγωγής, οι οποίες δεν μπορούν να αναλυθούν με τις μεθόδους της εμπειρικής παιδαγωγικής. Τέτοιου είδους προτάσεις είναι αποκλειστικό αντικείμενο ανάλυσης της ερμηνευτικής παιδαγωγικής. Ωστόσο η εμπειρική παιδαγωγική μπορεί να ερευνήσει, για παράδειγμα, ποιοι σκοποί από ποιες ομάδες επικροτούνται, ποιους λόγους επικαλούνται οι διάφορες ομάδες που υποστηρίζουν διαφορετικούς σκοπούς, ποια επίδραση ασκεί η πραγμάτωση συγκεκριμένων σκοπών τόσο στο άτομο όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, κ.ο.κ.

Από τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι η παιδαγωγική, στην προσπάθειά της να ερευνήσει την εκπαιδευτική πραγματικότητα, δεν μπορεί να στηριχθεί στον μεθοδολογικό μονισμό. Το αντικείμενό της της επιβάλλει την αποδοχή της συνύπαρξης διαφορετικών επιστημολογικών παραδειγμάτων. Συνεπώς, η παιδαγωγική είναι επιστήμη του «όντος» και του «δέοντος». Είναι εμπειρική αναλυτική στην προσπάθειά της να περιγράψει και να εξηγήσει την παιδαγωγική πραγματικότητα, και ίσως να ανακαλύψει νό-

κριτικού ορθολογισμού του Popper και του ερμηνευτή του Albert. Όπως επισημαίνει ο W. Welsch (*Unsere postmoderne Moderne*, Weinheim 1988, σ. 5), στη μεταμοντέρνα συνείδηση η ίδια πραγματικότητα μπορεί να εξηγηθεί από διαφορετικές οπτικές. Η κάθε οπτική δεν ρίχνει σ' αυτή λιγότερο φως απ' ό,τι η άλλη, αλλά τη φωτίζει από διαφορετική σκοπιά. Στη συνέχεια ο συγγραφέας διαπιστώνει (σσ. 266 κ.εξ.) ότι πρώην οπαδοί του κριτικού ορθολογισμού (Spinner, Lakatos, Feyerabend) έχουν εκφραστεί υπέρ του μεθοδολογικού πλουραλισμού.

μους που τη διέπουν. Ποτέ όμως δε θα κατορθώσει να διατυπώσει με απόλυτη εγκυρότητα κανόνες, όπως γίνεται στις φυσικές επιστήμες. Η παιδαγωγική είναι ερμηνευτική-φαινομενολογική επιστήμη, διότι οφείλει να κατανοήσει την παιδαγωγική πραγματικότητα στα κοινωνικά, ιστορικά και πολιτισμικά πλαίσια. Τέλος, η παιδαγωγική ως πρακτική επιστήμη έχει δεοντολογικό χαρακτήρα, αφού υπάρχουν προτάσεις στην παιδαγωγική πραγματικότητα που δεν είναι αξιολογικά ουδέτερες. Ο παιδαγωγός-επιστήμονας οφείλει όμως να παρουσιάζει τις κοσμοθεωρητικές αντιλήψεις ως τέτοιες, και όχι να τις περιτυλίγει με τον δήθεν αξιολογικό ουδέτερο μανδύα της έγκυρης επιστημονικής γνώσης. Από την άλλη πλευρά, κάθε επιστήμονας οφείλει να αναλάβει την ευθύνη για τις άμεσες ή έμμεσες συνέπειες της επιστημονικής του γνώσης.

Στο παραπάνω πνεύμα της διαλεκτικής συνύπαρξης κινείται και το παρόν διβλίο, του διακεκριμένου Ευρωπαίου επιστήμονα G. De Landsheere. Τα δύο παρακάτω χαρακτηριστικά αποσπάσματα, παρμένα από τούτη τη μελέτη, δείχνουν με ευκρινή τρόπο πώς ο συγγραφέας βλέπει την εμπειρική έρευνα ενταγμένη σ' ένα ευρύτερο πλέγμα ερευνητικών μεθόδων στις Επιστήμες της Αγωγής.

Η διαλεκτική θέση επιτρέπει, τουλάχιστον στο μεταξύ, να συνδέουμε δυναμικά τις δύο θέσεις, αντί να τις κάνουμε αμοιβαία αλληλοπεριοριζόμενες, πράγμα που έχει μόνον εξασθενητική επίπτωση.

Έχοντας απαρνηθεί τον επιστημονισμό, ο οποίος ενέπνευσε πολλούς από τους σημαντικούς θεμελιωτές της στις αρχές του αιώνα, η παιδαγωγική έρευνα δέχεται σήμερα μια επιστημολογία που βασίζεται στη διαλεκτική μεταξύ νομοθετικής και ιστορικής προσέγγισης, μεταξύ εξήγησης και κατανόησης. [...] Το να περιμένουμε ότι η έρευνα μπορεί να καθορίσει καθολικούς παιδαγωγικούς κανόνες, σημαίνει ότι ισχυριζόμαστε πως είναι σε θέση ν' ανακαλύψει τον ένα και μοναδικό τρόπο πραγματοποίησης ενός εκπαιδευτικού στόχου, και ότι, αφού έχει ανακαλυφθεί αυτός ο τρόπος, όλοι οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές θα σπεύσουν να τον υιοθετήσουν. Ένας τέτοιος ισχυρισμός αγνοεί ορισμένους αποφασιστικούς παράγοντες. Πρώτα απ' όλα, στα εκπαιδευ-

τικά ζητήματα οι σημαντικότερες αποφάσεις δε στηρίζονται ποτέ σε αντικειμενικές αναλύσεις ή αυστηρούς ποσοτικούς προσδιορισμούς, αλλά μάλλον σε εκτιμήσεις αξιών. Δεύτερον, ένα ορισμένο είδος μαθησιακής διαδικασίας έχει σχεδόν πάντα διαφορετικά αποτελέσματα. Τέλος, η παιδαγωγική διαδικασία είναι τόσο πολύπλοκη και μεταβλητή, ώστε κάθε περίπτωση μπορεί ουσιαστικά να θεωρηθεί μοναδική.

Αυτή είναι και η δική μας θέση. Για το λόγο αυτό ανταποκριθήκαμε με ιδιαίτερη ευχαρίστηση στην πρόταση του εκδότη κ. Γ. Δαρδανού να αναλάβουμε την επιμέλεια της ελληνικής έκδοσης, και να γράψουμε τούτο το μικρό προλογικό σημείωμα γι' αυτή.

Στην παρούσα μελέτη, μοναδική στο είδος της για την ελληνική βιβλιογραφία, ο συγγραφέας αξιοποιεί τη βασική διεθνή βιβλιογραφία, γεγονός που καθιστά την εργασία μία από τις πληρέστερες της κατηγορίας αυτής. Εδώ καταφαίνονται με ευκρίνεια οι δυνατότητες αλλά και τα όρια της εμπειρικής έρευνας στην εκπαίδευση. Σημαντικός επίσης είναι ο εμπλουτισμός της με βασικά ερευνητικά παραδείγματα από τον διεθνή χώρο της εκπαίδευσης. Το γεγονός αυτό διευκολύνει την κατανόηση της εμπειρικής έρευνας αφενός, και αφετέρου ο αναγνώστης μπορεί να αποσπάσει εναύσματα για περαιτέρω ερευνητικές εργασίες. Τέλος, ο κατάλογος ερευνητικών κέντρων μπορεί να βοηθήσει νέους αλλά και έμπειρους ερευνητές της εκπαίδευσης στη συνεργασία με διεθνή ερευνητικά ιδρύματα.

Παραδίδοντας τούτο το βιβλίο του κορυφαίου και καταξιωμένου Ευρωπαίου επιστήμονα στη δημοσιότητα, θέλουμε να πιστεύουμε ότι μπορεί να συμβάλει σε μία κριτική εφαρμογή της εμπειρικής έρευνας στην εκπαίδευση.

Ιωάννινα, Ιούλιος 1996

Ανδρέας ΜΠΡΟΥΖΟΣ

Επίκουρος Καθηγητής Παιδαγωγικής
στο ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων